

De rol van informele netwerken bij de intrede op de arbeidsmarkt in Vlaanderen¹

In Nederland is er het laatste decennium een bloeiende onderzoekstraditie ontstaan die de rol van informele netwerken in de arbeidsallocatie als onderwerp heeft. In het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken werd hiervan regelmatig verslag gedaan (Flap, Lam, Sprengers en Tazeelaar, 1987; Boxman en Flap, 1991). In deze ontwikkeling blijft Vlaanderen wat achter. Toch werd de laatste jaren in verschillende schoolverlatersonderzoeken aandacht besteed aan de wijze via welke men werk zoekt en de wijze waarop men werk vindt, maar de resultaten kregen in het licht van het gehele onderzoek telkens weinig aandacht. Het lijkt ons niet overbodig om een aantal resultaten te bundelen in een beschrijvend artikel. Om het geheel overzichtelijk te houden beperken we ons tot schoolverlaters van het middelbaar onderwijs en jongeren die de leertijd beëindigd hebben.² Deze beperking is mee ingegeven door het feit dat onderzoeken die universitair afgestudeerden volgen bij de intrede op de arbeidsmarkt uitgaan van een andere classificatie inzake kanalen, wat onderlinge vergelijkbaarheid heel moeilijk maakt.³

Eerst behandelen we een studie die de afgestudeerden uit het beroeps- en technisch secundair onderwijs volgt op de arbeidsmarkt (Denys, 1989; Denys, 1991). Daarna volgt een studie over jongeren die de middenstandsopleiding beëindigd hebben (Denys, 1990). We ronden af met een studie over afgestudeerden uit het algemeen secundair onderwijs (De Witte, 1990).⁴

Dit artikel is beschrijvend van aard. De intussen reeds klassiek geworden hypothesen over de sterkte van zwakke bindingen (Granovetter, 1973) en de kwaliteit van de jobs die gevonden worden via informele kanalen (Boxman en Flap, 1991) komen hier niet aan bod.

Afgestudeerden beroeps- en technisch secundair onderwijs (BSO en TSO)

In dit onderzoek werden 504 jongeren gevolgd in hun overgang van het beroeps- en technisch middelbaar onderwijs naar de arbeidsmarkt. Een eerste contact vond plaats 10 maanden nadat de jongeren de school hadden verlaten (april 1989). Aan de jongeren werd toen onder andere gevraagd op welke manier zij hun eerste job vonden. Een tweede contact vond plaats twee jaar na het eerste (april 1991). Opnieuw werd gevraagd op welke manier de huidige of laatste job gevonden werd. Voor de indeling van de verschillende kanalen maakten we gebruik van de indeling van Flap (Flap, 1985). We voegden wel enkele kanalen toe en

lieten 'plaatsing van advertentie' achterwege omdat dit nauwelijks relevant was voor onze eerste doelgroep. In tabel 1 geven we een overzicht van de resultaten van de eerste twee metingen. We splitsen onze groep op in jongens en meisjes.

Uit tabel 1 kunnen we al heel wat leren. We zetten kort de belangrijkste bevindingen op een rij.

1 Ongeveer de helft van de afgestudeerde jongens en meisjes uit het TSO en BSO vinden werk via een informeel kanaal. In de loop der jaren blijven deze kanalen ongeveer even belangrijk. Het belangrijkste kanaal om werk te vinden is ontegensprekelijk informeel van aard, namelijk vrienden, kennissen of familie. Ongeveer één op de drie jongens vindt werk via dat kanaal. Bij de meisjes is dit zelfs meer dan 40%. Bij jongens blijft dit aandeel stabiel gedurende het begin van de loopbaan, bij de

* De auteur is werkzaam op het Hoger Instituut voor de Arbeid als projectleider.

Tabel 1. Kanalen om werk te vinden, per geslacht bij schoolverlaters van TSO en BSO, 1989 en 1991 (1)

	<i>Jongens april '89</i>	<i>Jongens april '91</i>	<i>Meisjes april '89</i>	<i>Meisjes april '91</i>
<i>Formeel</i>	28,5	26,1	31,5	31,2
- VDAB (2)	8,9	7,5	9,8	6,3
- Interimbureau (3)	8,2	3,5	2,7	5,9
- Schriftelijke sollicitatie al of niet op advertentie (4)	11,4	15,1	19,0	19,0
<i>Informeel</i>	51,9	50,2	53,2	49,4
- Vrienden, kennissen, familie	32,3	33,7	42,9	35,8
- School of schoolstage	17,1	5,0	6,5	4,1
- Werkgever nam zelf contact op	2,5	5,5	1,1	3,6
- Intern in het bedrijf promotie gemaakt	--	1,0	--	0,5
- Eigen zaak opgestart	--	5,0	2,7	5,4
<i>Spontane sollicitatie (5)</i>	17,7	23,6	13,0	19,5
<i>Andere</i>	1,9	0,0	2,2	0,0
	N = 171	N = 199	N = 212	N = 221

- (1) De populatie werd bij de tweede meting (april'91) niet uitgezuiverd van degenen die nog steeds in hun eerste functie zitten.
- (2) De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB) is het Vlaamse equivalent van het arbeidsbureau.
- (3) Interimbureau betekent uitzendbureau.
- (4) Alle schriftelijke sollicitaties werden hier samengenomen. In de mate dat het ging om een spontane schriftelijke sollicitatie betekent dit in feite een overschatting van het formeel kanaal en een onderschatting van de open sollicitatie.
- (5) Bij een spontane sollicitatie gaat het initiatief volledig uit van de werkzoekende zonder voorafgaandelijke expliciete informatie. In de literatuur heeft men het vaak over een open sollicitatie (Flap, 1985).

meisjes merken we een heel kleine daling op. Bij de eerste meting maakten we nog een onderscheid tussen vrienden en kennissen enerzijds en familie anderzijds. Zowel bij jongens als bij meisjes werd toen in ongeveer 60% van de gevallen werk gevonden via familiale contacten en in 40% via vrienden of kennissen.

2 Op dit ogenblik kunnen we de wijze waarop jongeren uit TSO en BSO hun banen vinden nog niet vergelijken met de wijze waarop de totale Belgische of Vlaamse beroepsbevolking werk vindt, omdat hierover nog geen gegevens bestaan. Vergelijken we met gegevens van de Nederlandse beroepsbevolking dan kunnen we ondubbelzinnig stellen dat onze populatie veel meer via een informeel kanaal werk heeft gevonden: 50% ten opzichte van 34% voor de totale Nederlandse beroepsbevolking (Flap, 1985). Dit gegeven dienen we wel te nuance-

ren. In heel wat buitenlands onderzoek is gebleken dat er een negatief verband zou bestaan tussen beroepsniveau en het gebruik van informele kanalen om aan een baan te komen.⁵ Daar de afgestudeerden uit het TSO en BSO meestal terechtkomen in een relatief lager beroepsniveau zou dit kunnen betekenen dat voor de totale beroepsbevolking het aandeel dat via informele kanalen een baan vindt lager ligt, hetgeen we via verder onderzoek nog zullen toetsen.

3 Fascinerend is het relatief grote aandeel jongeren dat zichzelf aanbiedt aan het bedrijf of instelling zonder schriftelijke sollicitatie. Zowel bij jongens als bij meisjes wordt dit kanaal zelfs nog belangrijker naarmate de loopbaan vordert. De vraag dringt zich op wat hier precies achter schuilt. Schuimt men lukraak bepaalde bedrijven in de omgeving af of heeft

men reeds informatie opgevangen dat er in die bedrijven vacatures zijn? Indien dit laatste het geval is, dan is het belangrijk om te weten op welke wijze deze informatie verkregen werd.⁶

4 Naarmate de loopbaan vordert neemt het belang van de school duidelijk af. Deze school speelt als allocatiekanaal een grote rol bij jongens aan het begin van de loopbaan. Zodra men zich op de arbeidsmarkt bevindt en men wil veranderen van werk (vrijwillig of onvrijwillig), dan wordt blijkbaar geen beroep meer gedaan op de school. Ook belangrijk is dat veel jongens de baan die zij via de school hebben verkregen toch in minstens 2 op de 3 gevallen hebben verlaten. Bij de meisjes speelt de school slechts een ondergeschikte rol. Dit heeft zeker te maken met het feit dat meisjes uit TSO en BSO veel meer afstuderen in richtingen die weinig gevraagd worden op de arbeidsmarkt. Meisjesscholen worden dus niet overrompeld door telefoons van werkgevers. Belangrijk is ook dat bij een meerderheid van de meisjes die werk vonden via de school dit gebeurde via de schoolstage. Bij de jongens is dit slechts in een minderheid van de gevallen zo.

5 De VDAB speelt een ondergeschikte rol als allocatiekanaal bij de intrede op de arbeidsmarkt en dit geldt zowel voor de jongens als voor de meisjes. Dit ligt in elk geval niet aan het kleine aantal schoolverlaters dat zich zou inschrijven bij deze dienst. Uit eigen onderzoek weten we dat minstens 83% van de schoolverlaters zich liet inschrijven (Denys, 1991b). Dit lage aandeel is des te merkwaardiger, want afgestudeerden uit TSO en BSO worden vooral tewerkgesteld als arbeider of als uitvoerende bediende. Precies voor deze beroepsgroepen beweert de VDAB het belangrijkste aanwervingskanaal te zijn.⁷ In juni van dit jaar verscheen een artikel in *De Standaard* waarin wordt opgemerkt dat zich steeds minder jongeren laten inschrijven bij de VDAB (Tegenbos, 1991). De eventuele daling van dit aandeel zou wel eens een gevolg kunnen zijn van deze beperkte rol van de VDAB in de arbeidsallocatie.

6 Het aandeel van de interimbureaus valt bij de jongeren na de intrede op de arbeidsmarkt na verloop van tijd ook terug. Dit wijst erop dat jongens dit kanaal als voorlopige oplossing bijvoorbeeld in afwachting van legerdienst gebruiken. Bij de meisjes stijgt het aandeel licht-

jes. Dit zou kunnen wijzen op de precare arbeidsmarktpositie van sommige van deze meisjes.

7 Na bijna 3 jaar op de arbeidsmarkt komt interne promotie nagenoeg nog niet voor.

Afgestudeerden leerovereenkomst

In dit onderzoek werden 209 jongeren die hun leerovereenkomst hadden beëindigd in juli 1988 gevolgd op de arbeidsmarkt (Denys, 1990). Ook aan hen werd na 10 maanden gevraagd op welke manier men aan werk was gekomen. Deze jongeren zijn niet zomaar te vergelijken met afgestudeerden van TSO en BSO. Een essentieel verschil is dat het hier om alternierend leren gaat, waarbij deze jongeren gedurende één of meerdere jaren stage hebben gelopen bij een patroon van een kleinhandelszaak. In sommige gevallen lopen de jongeren stage bij de eigen ouders. In tegenstelling tot de afgestudeerden van TSO en BSO werd deze populatie slechts één keer ondervraagd. In tabel 2 geven we de kanalen weer waarlangs men werk vond. We geven opnieuw de resultaten per geslacht.

Op het eerste gezicht lijkt het aandeel dat aan werk is geraakt via vrienden, kennissen en familie lager dan bij de collega's uit TSO en BSO. Het tegendeel is echter waar. Jongeren die bij de patroon van de leerovereenkomst werken, blijken in ongeveer één op de drie gevallen gewoon bij de eigen ouders te werken. Ook in de andere gevallen kunnen we echter spreken van het gebruik van een informeel kanaal. Tellen we de percentages op van vrienden, kennissen en familie dan komen we voor de jongens al op een aandeel van 54% en bij de meisjes op een aandeel van 41%! In de realiteit ligt het aandeel van de informele kanalen nog een stuk hoger. Het aandeel dat werk vond door zichzelf aan te bieden bij het bedrijf of instelling ligt hier nog een stuk hoger dan bij de collega's van het TSO en BSO. Uit bijkomende informatie weten we echter dat de leersecretarissen (die de jongere tijdens de stage begeleiden) heel dikwijls de informatie aanbrachten dat er een vacature beschikbaar was bij een betreffende patroon. Ook in deze gevallen kunnen we duidelijk spreken van een informeel kanaal.

De zaak is dus duidelijk. Meisjes vinden na het beëindigen van de leerovereenkomst in bijna

Tabel 2. Kanalen om werk te vinden, per geslacht bij afgestudeerden leerovereenkomst (1)

	<i>Jongens</i>	<i>Meisjes</i>
<i>Formeel</i>	16,4	18,1
- VDAB	5,2	3,7
- Interimbureau	6,0	3,7
- Schriftelijke sollicitatie al of niet op advertentie	5,2	10,7
<i>Informeel</i>	54,3	40,7
- Vrienden, kennissen, familie	13,8	11,1
- Patroon leerovereenkomst	40,5	29,6
<i>Spontane sollicitatie</i>	29,3	35,3
	N = 116	N = 54

(1) Om de onderlinge vergelijkbaarheid gemakkelijk te maken gebruiken we dezelfde indeling als bij tabel 1. Het kanaal 'open sollicitatie' heeft bij de leerjongeren ontegensprekelijk een informeel karakter. De leersecretarissen die de jongeren tijdens de stage begeleiden zijn hier meestal de spilfiguur die de belangrijkste informatie over vacante betrekkingen doorspelen. Men biedt zich hier dus zeker niet lukraak aan. We nemen dan ook aan dat de 'open sollicitatie' hier het karakter aanneemt van een informeel kanaal.

drie op de vier gevallen een functie via een informeel kanaal. Bij jongens loopt dit aandeel zelfs op tot 83,6%. Daarmee is nog niet alles gezegd. Jongeren die via een informeel kanaal werk vinden zijn duidelijk beter af. Ze hebben in meer gevallen een contract van onbepaalde duur (75% ten opzichte van 41% voor degenen die via een formeel kanaal een job hadden gevonden). Zowel bij jongens als bij meisjes vinden we deze samenhang.

Daarenboven blijkt dat jongeren die via een informeel kanaal werk hebben gevonden ook meer tevreden zijn over de job (70% wenst in de huidige job te blijven ten opzichte van slechts 35% voor diegenen die via een formeel kanaal een eerste job hebben gevonden).

We dienen er wel aan toe te voegen dat het hier om een specifieke populatie gaat zodat het zeker voorbarig is om deze vaststellingen te generaliseren.

Afgestudeerden algemeen secundair onderwijs (ASO)

Het algemeen secundair onderwijs is een doorstromingsonderwijs. Het bereidt voor op hogere studies. Toch zijn er jongeren die er na hun middelbare studies de brui aan geven en de arbeidsmarkt betreden. Andere jongeren studeren wel verder maar slagen niet in hun hogere studies en betreden alsnog de arbeids-

markt met enkel het getuigschrift ASO.

In tegenstelling tot beide vorige onderzoeken werden de jongeren niet telefonisch of schriftelijk bevraagd maar mondeling, wat de mogelijkheden bood voor een meer uitgebreide vraagstelling. In totaal werden 238 jongeren bevraagd, 3 jaar na het verlaten van de school (De Witte, 1990).

In dit onderzoek wordt een onderscheid gemaakt tussen het zoekgedrag enerzijds en het vinden van een job anderzijds. Bij het vinden van een baan werd gevraagd op welke manier men wist dat deze baan vrijkwam en of men aanbevolen werd. Beiden kunnen maar hoeven niet samen te gaan.

Het zoekgedrag

Aan de jongeren werden twee vragen gesteld. Eerst en vooral werd gevraagd via welke kanalen men werk zocht. Daar het om zoekgedrag gaat ligt het voor de hand dat meerdere kanalen worden gebruikt. In dit geval is het belangrijk om te weten wie via welke kanalen het meest gezocht wordt. Tabel 3 vat de belangrijkste bevindingen samen.⁸

Opnieuw kunnen een aantal belangrijke vaststellingen worden gedaan.

1 Meer dan de helft heeft minstens eenmaal advertenties opgezocht (hoewel niet helemaal

Tabel 3. Via welke kanalen zocht men gedurende de eerste drie maanden naar werk (in %)

	<i>Nooit</i>	<i>Soms</i>	<i>Regelmatig</i>
1 Advertenties opgezocht	43,3	6,7	50,0
2 Schriftelijk gesolliciteerd op advertenties	49,2	10,8	40,0
3 Vrienden aangesproken of ze wisten of er ergens werk was	42,8	25,8	31,5
4 Zich spontaan aangeboden bij een werkgever	50,3	25,1	24,6
5 Bij de VDAB gaan kijken of er werk was	59,0	19,0	22,0
6 Een werkaanbieding gekregen van de VDAB	64,1	24,1	11,8
7 Naar werkaanbiedingen gevraagd op de vroegere school	93,3	5,6	1,0

Tabel 4. De personen die de eerste drie maanden hielpen bij het zoeken naar werk (in %)

	<i>Zelden of nooit</i>	<i>Af en toe</i>	<i>Regelmatig</i>	<i>Erg dikwijls</i>
1 De moeder	42,9	23,6	16,2	17,3
2 De vader	50,5	22,2	11,4	16,8
3 Vrienden van de jongere	61,6	22,1	11,1	5,3
4 Partner	68,0	14,0	8,4	9,6
5 Vrienden en kennissen van de ouders	64,7	20,0	11,1	4,2
6 Broers en/of zusters	68,6	18,9	7,4	5,1
7 Andere familieleden	71,1	16,3	8,9	3,7

duidelijk is wat hiermee wordt bedoeld) en precies de helft heeft minstens één keer schriftelijk gesolliciteerd. Nu hebben we geen vergelijkingsmateriaal voor wat betreft de afgestudeerden TSO en BSO en de afgestudeerden met een leerovereenkomst, maar toch vermoeden we dat laatstgenoemden minder vaak schriftelijk solliciteren dan de afgestudeerden met een diploma algemeen secundair onderwijs al was het maar omdat deze veel meer terecht komen in bediendenfuncties.⁹

2 Meer dan de helft van de jongeren mobiliseert ook vrienden om werk te vinden. Het zou interessant zijn om na te gaan of het hier gaat om al of niet werkende vrienden.

3 Ook hier blijkt het belang van het zich spontaan aanbieden bij een werkgever. Liefst de helft heeft dit kanaal uitgeprobeerd. Ook hier zou het interessant zijn om na te gaan op welke manier men de keuze maakt bij welke werkgever men zich gaat aanbieden.

4 De VDAB wordt weliswaar minder als kanaal gebruikt dan de directe sollicitatie, maar terwijl dit kanaal geen rol van betekenis speelt bij het vinden van werk bij onze andere doel-

groepen, blijkt hier dat toch een 40% minstens één keer via dit kanaal heeft gezocht. We zullen verder zien of de VDAB bij ASO-schoolverlaters wel een grote rol speelt bij het vinden van werk.

5 Dat de school voor deze jongeren geen rol van betekenis speelt is normaal. Deze scholen leiden studenten op om verder te studeren, niet om de arbeidsmarkt te betreden. Deze scholen zijn dan ook helemaal niet op de arbeidsmarkt gericht.

6 Verrassend is tenslotte dat 40% zich had ingeschreven bij een interimbureau. Liefst 31% had zich ingeschreven voor een werfexamen bij de overheid en 26% had beroep gedaan op een plaatselijke politicus.

Vervolgens is nagegaan of de betrokkenen hulp kregen van derden bij het zoeken naar werk. De resultaten vinden we tabel 4.

Uit tabel 4 blijkt dat jongeren vooral hulp krijgen van de ouders en in mindere mate van leeftijdgenoten. Opmerkelijk is dat de moeder blijkbaar een iets belangrijker rol speelt dan de vader, maar misschien is dit te wijten aan één-oudergezinnen waarbij we vermoeden dat bij

Tabel 5. Het kanaal waarlangs men informatie kreeg betreffende de eerste en de huidige functie bij schoolverlaters ASO

	<i>Eerste functie</i>	<i>Huidige functie</i>
<i>Formeel kanaal</i>	29	36
- VDAB	14	15
- Advertentie	8	16
- Interimbureau	3	3
<i>Informeel kanaal</i>	55	48
- Familie	23	16
- Vrienden	19	16
- Vroegere vakantiejob	9	11
- Politicus	4	5
<i>Spontane sollicitatie</i>	16	16
	N = 187	N = 172

scheiding van de ouders de jongeren meer kans hebben om bij de moeder in te wonen of dat bij sterfte de kans groter is dat de vader eerst sterft. De vraag dient zich aan of ook hier geen verschillen bestaan tussen jongens en meisjes. Ongeveer één op drie jongeren werden geholpen door vrienden en kennissen van de ouders. Een iets kleiner aandeel kreeg hulp van broers en zusters waarbij moet worden opgemerkt dat veel hier afhangt van de leeftijd van de betrokkenen en van het feit of ze al of niet zelf werken. Dat de partner in één op de drie gevallen hulp biedt is veel als we rekening houden met het feit dat niet iedereen – zeker niet op die leeftijd (18 à 20 jaar) – een partner heeft. Andere familieleden blijken tenslotte in minder gevallen hulp te bieden dan de vrienden en kennissen van de ouders.

Belangrijke extra vragen zijn natuurlijk waaruit de hulp precies bestond en in welke mate de hulp efficiënt was. Zo kunnen we ons voorstellen dat de hulp van werkenden efficiënter is dan de hulp van niet-werkenden.

Het vinden van werk

Zoals reeds vermeld is werd ook nagegaan op welke wijze men werk vond. Om werk te vinden moet men over informatie beschikken. Via welk kanaal men de informatie verkreeg vindt men in tabel 5.

1 Net als bij de collega's van TSO en BSO en de afgestudeerden met een leerovereenkomst is het belang van het informele kanaal duide-

lijk. Familie en vrienden zijn goed voor 38% bij de eerste functie wat exact dezelfde proportie is als bij de collega's van TSO en BSO. Hier moeten we echter aan toevoegen dat de familiezaak (4%) en de politicus (4%) hier als aparte categorieën zijn opgenomen, daar waar ze bij de collega's van TSO en BSO inbegrepen waren bij de categorie vrienden en kennissen. Informele kanalen blijken hier dus een nog iets belangrijker rol te spelen dan bij de collega's van TSO en BSO, tenminste voor de eerste functie en dit ondanks het feit dat de school hier geen enkele rol van betekenis speelt.

2 Het belang van informele kanalen lijkt in de beginnende loopbaan iets aan belang af te nemen. Dat lijkt in tegenspraak met buitenlands onderzoek waar wordt gesteld dat de informele kanalen belangrijker worden naarmate de loopbaan vordert. Ook bij de collega's uit het TSO en BSO was er geen sprake van een stijging van het aandeel informele kanalen. Met name bij de meisjes ging de trend eerder de omgekeerde richting uit.

3 Hoewel de VDAB door toch 40% van de betrokkenen gebruikt werd om te zoeken en één op de drie zelfs een job aangeboden kreeg via dat kanaal valt het belang ervan sterk terug als het over vinden van werk gaat. De VDAB speelt echter wel een belangrijker rol in deze doelgroep dan bij de collega's van TSO en BSO (14%).

4 De schriftelijke advertentie blijkt aan

Tabel 6. Door welke personen werd men aanbevolen voor de eerste en de huidige baan

	<i>Eerste baan</i>	<i>Huidige baan</i>
Familie	39	24
Vrienden	29	43
Politicus	18	15
Werkgever zelf	9	10
Andere	5	8
	N = 80	N = 60

belang te winnen naarmate de loopbaan vordert. Bij de collega's van het TSO en BSO was dit ook het geval bij de mannen.

5 Interimbureaus spelen geen rol van betekenis zeker als men rekening houdt met het aandeel dat zich heeft ingeschreven bij een dergelijk bureau (40%).

6 Het zich spontaan aanbieden bij een bedrijf of instelling speelt een minder belangrijke rol dan bij de leerjongeren of bij de collega's uit TSO en BSO.

De hulp van derden kan verder gaan dan het doorgeven van informatie. Men kan iemand ook aanbevelen. In de twee hierboven vermelde studies werden deze twee elementen niet onderscheiden, zodat we wat dit aspect betreft niet kunnen vergelijken met de hierboven vermelde studies. Verrassend is dat liefst 43% werd aanbevolen bij de eerste functie. Bij de huidige baan valt dit aandeel terug op 35%. In tabel 6 vinden we via welke personen deze aanbeveling gebeurde.

Bijna de helft van deze groep werd aanbevolen voor de eerste baan. We kunnen dus moeilijk stellen dat het om een marginaal gegeven gaat. De vraag dringt zich op hoe deze cijfers zich verhouden tot de vorige tabel. In de betrokken studie wordt op deze vraag niet dieper ingegaan.¹⁰ In elk geval is het niet onmogelijk dat men informatie krijgt over een bepaalde functie via een formeel kanaal en dat pas nadien informele kanalen worden ingezet om de betrokken persoon aan te bevelen. Zo is het opvallend dat politici veel belangrijker zijn om iemand aan te bevelen dan om informatie door te geven (respectievelijk 8% ten opzichte van 4%).¹¹

Belangrijk is ook dat voor de eerste functie de familie het belangrijkste aanbevelingskanaal uitmaakt en dat die rol bij de huidige baan

overgenomen wordt door vrienden. Voor de huidige baan zijn trouwens relatief minder mensen aanbevolen geweest dan voor de eerste, een verschijnsel waarvoor we niet onmiddellijk een verklaring hebben.

Samenvatting en discussie

In Vlaanderen zijn tot op heden geen studies verricht die de invloed van de informele netwerken bij de intrede op de arbeidsmarkt als voorwerp hebben. Bij wijze van oefening brachten wij de resultaten van drie studies samen die elk op één of andere manier hieraan aandacht hebben besteed. De oefening is louter beschrijvend van aard. De studies zijn onderling niet steeds vergelijkbaar, ze belichten het onderwerp op verschillende manieren. Toch bieden ze nu reeds een zicht op de omvang van de invloed van informele netwerken op de allocatie op de arbeidsmarkt. De belangrijkste conclusies zijn de volgende:

1 Uit alle geciteerde studies komt het belang van de informele netwerken bij de intrede op de arbeidsmarkt naar voren. Bij de afgestudeerden van ASO, TSO en BSO en de leerjongeren kwamen we op aandelen van minimaal 50%. Op het eerste gezicht kunnen we dus stellen dat informele netwerken een belangrijker rol spelen in Vlaanderen dan in Nederland waar 'slechts' aandelen van $\pm 34\%$ werden genoteerd.

Een echte vergelijking kunnen we alleen maken op het ogenblik dat we gegevens hebben voor de totale beroepsbevolking.

2 Het belang van deze informele kanalen neemt in Nederland gedurende de beroepsloopbaan iets af. Uit de twee Vlaamse studies die hierover informatie geven (TSO, BSO en ASO) blijkt eveneens dat informele kanalen iets minder zwaar wegen naarmate de loop-

baan vordert. Ook hier moeten we opletten voor te snelle besluiten. In de Vlaamse studies waren de loopbanen slechts drie jaar oud. Ook hier moeten we wachten op gegevens voor de totale beroepsbevolking.

3 Het belangrijkste informele kanaal is ongetwijfeld de familie en vrienden. Uit buitenlands onderzoek blijkt de familie zwaarder te wegen dan vrienden en kennissen bij de eerste functie. Nadien blijken de vrienden en kennissen deze rol over te nemen. Voor wat de eerste functie betreft wordt dit bevestigd door de studies van respectievelijk TSO, BSO en ASO. Voor wat de laatste functie betreft wordt dit bevestigd door de ASO-studie (bij TSO en BSO maakten we bij de laatste functie spijtig genoeg geen onderscheid meer tussen familie en vrienden). Deze resultaten zijn conform de verwachtingen. Door het werk krijgt men hoe dan ook nieuwe contacten die een rol kunnen spelen in het veranderen van werk. In die zin zou het interessant zijn na te gaan of de betrokken vrienden en kennissen al of niet werk-gerelateerd zijn.

4 In de Nederlandse studies blijken formele kanalen belangrijker te worden naarmate de loopbaan vordert. Voor Vlaanderen krijgen we tegengestelde resultaten. In de ASO-studie blijken formele kanalen inderdaad belangrijker te worden. In de BSO, TSO blijkt dat niet. De formele kanalen behouden hier hun aandeel.

5 Het belangrijkste formele kanaal is de schriftelijke sollicitatie. Dit blijkt uit Nederlands onderzoek en het wordt bevestigd in de drie geciteerde Vlaamse studies. Bovendien wordt dit kanaal belangrijker naarmate de loopbaan vordert, zo blijkt uit dezelfde Nederlandse studie. Ook dit gegeven wordt bevestigd door twee van de drie Vlaamse studies die hierover gegevens bevatten (TSO, BSO en ASO).

6 Uit de Nederlandse studie blijkt dat het arbeidsbureau geen rol van betekenis speelt met een aandeel van nauwelijks 7% voor de eerste functie. Bovendien neemt het aandeel nog af gedurende de loopbaan. In Vlaanderen ligt het aandeel weliswaar iets hoger. Het hoogst scoort de VDAB bij de ASO-afgestudeerden namelijk 14% voor de eerste functie. In de andere studies wordt geen 10% gehaald. Op de vraag of het aandeel van de VDAB stijgt naarmate de loopbaan vordert is in

Vlaanderen voorlopig geen éénduidig antwoord beschikbaar. In de ASO-studie blijft het aandeel nagenoeg stabiel. In BSO en TSO is er een lichte daling.

7 Naar verschillen tussen mannen en vrouwen inzake het gebruik van informele kanalen is tot nu toe in het buitenland niet zoveel onderzoek verricht. Een onderzoek van Corcoran, Datcher en Duncan geeft aan dat vrouwen aanzienlijk minder dan mannen via informele kanalen aan een baan komen. Andere onderzoekers hebben echter aangetoond dat dit op specifieke deelmarkten net omgekeerd is (bijvoorbeeld in het hoger onderwijs) (Flap, 1988).

In één geciteerde Vlaamse studie (TSO en BSO) blijkt niet onmiddellijk dat vrouwen minder werk zouden vinden via een informeel kanaal. In TSO, BSO zijn de aandelen voor beide geslachten bij de eerste functie nagenoeg identiek. Bij de huidige functie is er echter een licht voordeel voor de jongens. Wel is het belangrijk om hier een verschil te maken naar het soort informeel kanaal. Vrouwen uit TSO en BSO raakten veel meer aan een eerste baan via vrienden, kennissen of familie. Dit verschil blijkt zelfs als we een onderscheid maken tussen familie enerzijds en vrienden en kennissen anderzijds. Twee verklaringen kunnen hiervoor worden gegeven. Ofwel vrouwen moeten meer beroep doen op familiale en persoonlijke relaties wegens de structurele handicap waarmee ze op de arbeidsmarkt komen, ofwel zij opereren op specifieke deelmarkten waar deze relaties zwaarder doorwegen.

8 Uit de ASO-studie blijkt dat bij het vinden van werk via informele kanalen zeker niet uitsluitend aan nepotisme kan worden gedacht. Bij de eerste functie bleek 55% de kennis in verband met de vacature opgedaan te hebben via een informeel kanaal. Daarnaast bleek 43% op één of andere manier aanbevolen geweest te zijn. Zelfs in het meest extreme geval is er dus een groep waarbij de rol van het informele kanaal beperkt was tot het doorgeven van informatie. Een belangrijke vraag die we hierbij kunnen stellen is in welke mate het doorgeven van informatie en het aanbevelen van iemand samen voorkomen. Het is helemaal niet uitgesloten dat men via een formeel kanaal informatie verkrijgt over een bepaalde vacature en dan pas informele kanalen inschakelt. Zo is het opvallend dat politici meer worden inge-

schakeld om iemand aan te bevelen dan om informatie door te geven. Opmerkelijk was ook dat het aanbevelen van iemand blijkbaar in minder gevallen voorkomt naarmate de loopbaan vordert.

9 De enige studie die de samenhang van het vindkanaal met enkele andere kenmerken onderzocht was deze over de leerjongeren. Uit deze studie bleek dat degenen die een baan hadden gevonden via een informeel kanaal beter af waren. Ze hadden in meer gevallen een contract van onbepaalde duur en ze waren ook meer tevreden over hun baan. Daar de leerjongeren een specifieke populatie uitmaken is het echter voorbarig om dergelijke resultaten te veralgemeniseren.

Met dit artikel hebben we gepoogd om de resultaten van een aantal studies in Vlaanderen, die in meer of mindere mate aandacht hebben besteed aan zoek- en vindkanalen van werk, te inventariseren. Tot op heden zijn we puur beschrijvend bezig geweest.

In verder onderzoek willen we op basis van nieuwe analyses op bestaande en nieuwe data een aantal bekende hypothesen toetsen. Wel willen we nu reeds wijzen op een aantal methodologische problemen die ons inziens moeten worden opgelost vóórdat een echt vergelijkend onderzoek kan worden begonnen. Vooreerst is er de totale willekeur inzake indeling van kanalen via welke men werk vindt. Zelfs de ruwe indeling in formele en informele kanalen en spontane sollicitaties wordt niet overal aangehouden. Enige uniformiteit terzake is hier dringend gewenst.

Een tweede probleem ligt ons inziens in de inhoudelijke bepaling van de rol van informele kanalen. In te veel onderzoek wordt enkel gevraagd via welk kanaal men werk vond. Het onderzoek bij ASO-schoolverlaters heeft duidelijk aangewezen dat het doorgeven van informatie en het aanbevelen een rol spelen en dat beide fenomenen zich relatief onafhankelijk van elkaar manifesteren. In nieuw onderzoek moeten beide fenomenen duidelijker apart aan bod komen.

Een derde probleem ligt in de meting. Zeker in die gevallen waar de nadruk ligt op het doorgeven van informatie zijn er redenen om de respondenten meerdere kanalen te laten aankruisen. Het is bijvoorbeeld goed mogelijk

dat iemand in een advertentie een interessante vacature opmerkt, zich herinnert dat een kennis in het betreffende bedrijf werkt en dan deze persoon inschakelt op zoek naar achtergrondinformatie. De vraag is dan meteen of aan beide kanalen evenveel gewicht dient te worden toegekend. Indien niet, dan dient meteen de vraag zich aan hoe dit gewicht kan worden vastgesteld.

De opsplitsing van de functie van informele netwerken in het verspreiden van informatie en het aanbevelen enerzijds en het empirisch mogelijk maken om meerdere kanalen (met eventueel verschillend gewicht) aan te kruisen anderzijds, maken de analyse en interpretatie van gegevens niet gemakkelijker. Overigens zijn we het volledig eens met Flap dat er nog heel veel theoretische arbeid nodig is om één en ander beter te interpreteren. Zo is het interpreteren van informele netwerken als een vorm van 'sociaal kapitaal' wel aantrekkelijk bij managers die via deze netwerken inderdaad de 'betere jobs' te pakken krijgen (Boxman en Flap, 1991). Bij arbeiders stellen we echter deze samenhang niet vast zodat alvast voor deze groep de notie sociaal kapitaal minder op zijn plaats lijkt.¹²

Noten

- 1 We wensen uitdrukkelijk de heren Flap (Rijksuniversiteit Utrecht) De Witte en Cossey (Hoger Instituut voor de Arbeid) te bedanken voor de opmerkingen bij eerdere versies van dit artikel.
- 2 Het Vlaamse onderwijsstelsel is op volgende wijze gestructureerd:
 - het kleuteronderwijs: tot 6 jaar;
 - het lager onderwijs: van 6 tot 12 jaar;
 - het secundair onderwijs: van 12 tot 18 jaar, met vier onderwijsvormen:
 - het algemeen secundair onderwijs (ASO);
 - het technisch secundair onderwijs (TSO);
 - het beroepssecundair onderwijs (BSO);
 - het kunst secundair onderwijs (KSO);
 - het hoger onderwijs: vanaf 18 jaar.

Het algemeen secundair onderwijs bereidt voor op hogere studies. Jongeren die een *beroepsgerichte opleiding* willen volgen, komen in het beroepssecundair onderwijs of in het technisch secundair onderwijs terecht. Het beroepssecundair onderwijs leidt naar een beroepsbekwaamheid en brengt vooral de praktijk van een beroep bij. Ook het technisch secundair onderwijs is praktisch gericht maar tevens goed gestoefd met theoretische en algemene vakken. Jongeren die hier afstuderen studeren in veel gevallen trouwens verder. In België krijgen de meeste jongeren hun basisberoepsopleiding met volledig leerplan. Er bestaan echter ook deeltijdse formules die een rechtstreekse

voorbereiding op het beroepsleven geven, met name het experimenteel deeltijds onderwijs, de leertijd van de middenstandsopleiding en de industriële leertijd. De middenstandsopleiding vormt een apart opleidingskader en hoort niet thuis binnen de onderwijsstructuur. Zij verzorgt sinds lange tijd opleidingen gericht op de sector van kleine en middelgrote ondernemingen. Jongeren kunnen in de leertijd een basisberoepsopleiding volgen. Daarvoor sluiten ze een leerovereenkomst af met de patroon bij wie ze aan het werk zijn en verder volgen ze de lessen in de eigen vormingsinstituten waarover de middenstand beschikt.

- 3 Enige overeenstemming inzake de classificatie van kanalen volgens welke men werk zoekt en/of vindt lijkt ons dringend gewenst. Ook in Nederland merken we hier de grootste verscheidenheid op. Het gebeurt dat eenzelfde auteur in verschillende bijdragen verschillende classificaties hanteert zonder dat dit wordt uitgelegd.
- 4 In voetnoot 1 hebben we uitgelegd waar de verschillende onderwijsvormen voor staan.
- 5 In een recent artikel nuanceert Flap deze bevinding. Hij suggereert dat er een U-vormig verband zou bestaan. Lagere beroepsniveaus doen meer beroep op informele kanalen dan de middenniveaus die op hun beurt minder beroep doen op deze kanalen dan de hogere beroepsniveaus (Boxman en Flap, 1991).
- 6 Het lijkt ons heel aannemelijk dat bij een diepere doorvraging het aandeel informele kanalen aan belang zou winnen.
- 7 Deze uitspraken zijn gebaseerd op intern onderzoek binnen de VDAB waarbij aan bedrijven wordt gevraagd via welke kanalen men arbeiders, bedienden en kaders zoekt op de arbeidsmarkt. Uit dit onderzoek blijkt vooral dat men veel met de VDAB zoekt, maar uit cijfers blijkt dat men minder vindt.
- 8 Jammer genoeg werden de eigen familie en kennissen niet opgenomen als kanaal.
- 9 Uit ander onderzoek is gebleken dat bedienden meer via een reactie op een schriftelijke advertentie aan een baan komen dan arbeiders. Dit onderzoek wordt in een later stadium gerapporteerd.
- 10 We hopen in de toekomst dieper op deze problematiek in te gaan.

- 11 De 8% wordt verkregen door het aandeel dat is aanbevolen (43%) te vermenigvuldigen met 0,18.
- 12 Deze bevinding halen we uit eigen analyses die in de loop van 1992 zullen worden gerapporteerd.

Literatuur

- Boxman, E.A.W., H.D. Flap (1991), 'Informele contacten en beroepspositie van managers'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, nr. 1, blz. 51-67.
- Denys, J. (1989), *De afgestudeerden van het technisch en het beroepssecundair onderwijs in het arrondissement Leuven, de eerste ervaringen op de arbeidsmarkt*, HIVA-KU Leuven.
- Denys, J. (1990), *De leerjongeren in het arrondissement Leuven, eerste ervaringen op de arbeidsmarkt*, HIVA-KU Leuven.
- Denys, J. (1991), *Winnaars en verliezers op de arbeidsmarkt*, HIVA-KU Leuven.
- Denys, J. (1991b), *De overgang onderwijs-arbeidsmarkt: het probleem van de informatievoorziening*. Paper voorgedragen op 'Methodologische en organisatorische aspecten van arbeidsmarktenquête en opvolging van arbeidsmarktintrede van jongeren', Studiedag Steunpunt Werkgelegenheid Arbeid Vorming, Brussel, 18 april 1991.
- De Witte, H. (1990), *Kansloos na het ASO?* HIVA-KU Leuven.
- Flap, H. e.a. (1987), 'Netwerken en werkloosheid'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, nr. 3, blz. 69-79.
- Flap, H. (1985), 'Sociaal kapitaal en bereikte beroepshoogte'. In: *Mens en Maatschappij*, nr. 4, blz. 330.
- Flap, H.D. en F. Tazelaar (1988), 'De rol van informele netwerken op de arbeidsmarkt: flexibilisering en uitsluiting'. In: H.D. Flap en W.A. Arts, *De flexibele arbeidsmarkt*, Deventer, Van Loghum Slateren, blz. 48-64.
- Granovetter, M.S. (1974), *Getting a job: a study of contacts and careers*, Cambridge.
- Tegenbos, G. (1991), 'Afgestudeerde mannen bieden zich alsmár minder aan bij de VDAB'. In: *De Standaard*, 26 juni.